

УЧИЛИЩНА
СБИРКА

СПИСАНИЕ
за учители и ученици

ИЗЛИЗА ПОДЪ РЕДАКЦИЯТА НА
Н. Кефсизовъ, Н. Маханъ, М. Си-
нигерски и Ув. Мизановъ

ГОДИНА I.

Книжка III. — Мартъ.

СИЛИСТРА
Печатница на Д. Ивановъ
1898.

СЪДЪРЖАНИЕ.

Прочитатъ, неговото значение за развитие умственитъ способности учащитъ и начинатъ, какъ да се води. — Б. А.

Ботанически разходки въ основнитъ училища.

Нѣколко думи за неуспѣха по старо-български езикъ въ нашитъ мъжки гимназии. Б. О. Николовъ

Планове и диспозиции. Сѣтскитъ пѣтица и съобщения (География въ П. кл.) споредъ Е. V. Seydlitz.

Хроника. Новъ правилникъ за държавенъ изпитъ на учителитъ въ срѣднитъ учебни заведения. — Изъ Добруджа. — Едно възпитателно срѣдство. — Тѣлесното наказание въ Саксония. — Хенрикъ Ибсенъ. — Платата на класнитъ учители въ Дрезденъ. — Парламентарната комисия за общияскитъ учители. Сегашното състояние на въздухоплавателната техника. — Нова книга.

Умоляватъ се г-да абонатитъ да внесатъ стойността за I-то полугодие.

Прочитѣтъ, неговото значение за развитие умственитѣ способности у учащитѣ и начинѣтъ, какъ да се води.

(Споредъ G. Lanson: L'art d'écire 1896. Paris)

Прочитѣтъ е най-безпогрѣшниятъ лѣкъ срѣщу безплодието на ума. Той го отваря и изпѣлва; цѣлнятъ нравственъ и физически свѣтъ чрѣзъ него намира достѣпъ въ ума. За да може да се постигне извѣстна похватностъ и умѣние при излаганье на мислитѣ, необходимо е редовно и правилно да се чете: по тоя начинъ само ще може учещиятъ да набере идеи, за да състави своя миросгледъ, ще добие и сръчностъ да ги излага. Цѣлнятъ умственъ животъ на човѣка се слага отъ нѣколко само идеи, броятъ на които не е твърдъ голѣмъ; всички тѣзи идеи сж съставляли она материалъ, върху който е работило челоувѣчеството прѣзъ време на своя съзнателенъ, исторически животъ; тѣхъ то е изразило, въ тази форма, въ каквато ги е схващало, въ произведенията на своята писменостъ и изкуство. Слѣдователно, единственото сръдство, за да се усвоѣтъ тѣзи идеи, остава прочитѣтъ на всички по-главни книжовни произведения, въ които тѣ най-пълно сж се изразили. За да може единъ писателъ, или исторически дѣятелъ, да из-

лъзе съ една нова идея, безъ да попадне въ гръшка, да изнесе подъ нова форма една стара мисль или една баналностъ, той трѣбва да е прѣбродилъ цѣлото море на историческия животъ, който е прѣкарало човѣчеството, и да е усвоилъ главнитѣ негови идеи.

Често пѣти у младитѣ хора стремежътъ къмъ новото и желанието за оригиналностъ ставатъ прѣдлогъ за бездѣйствие и поводъ за отказъ и небръжение къмъ истински заслужилитѣ мъже. Въ надутитѣ си претенции за оригиналностъ тѣ често пѣти не искатъ да знайтъ за съществуванieto на хора, които иматъ висока заслуга като автори на тия идеи, съ които тѣ боравятъ и се пѣжатъ.

И така, младитѣ хора трѣбва да се откажатъ отъ увлеченията и внушенията на своята гордостъ и лѣнностъ, а винѣги, кога се заематъ съ трудната работа за самообразование, трѣбва да четатъ и то колкото се може по-вече, по-правилно и по-систематично. На първо мѣсто тѣ трѣбва чрѣзъ самостоятеленъ прочитъ да се запознаятъ съ по-главнитѣ произведения на класическата древностъ; литературата на тия времена брой много произведения съ високи, благородни идеи, съ вѣчна, неувѣхлива хубостъ и дълбоко чувство. Ако не знайтъ езицитѣ на тия литератури, тѣ могатъ съ голѣма полза за своето умствено и морално развитие, да си послужатъ съ хубави прѣводи; но въ всеки случай, тѣ трѣбва да прочетатъ трагичитѣ, Хередота, Тукидида, нѣкои диалози на Платона, нѣкои рѣчи на Демостена, Прутарха, Епиктета и Маркъ-Аврелия.

Римлянетъ ще имъ дадѣтъ Лукреція, нѣколко рѣчи на Цицерона, Титъ-Ливія, Тацита, Виргинія, нѣкои откъслечи отъ Луциана, Овидія и Катула, Ювенала и др. Не трѣбва да останѣтъ неизвѣстни за единъ образованъ младъ човѣкъ и книгитѣ на светото писание, които независимо отъ своя свещенъ характеръ, като сборъ отъ истини, които оправдаватъ формитѣ на една религія, давагъ богатъ материалъ за размишление; думата е за евангелието, дѣяніята на апостолитѣ, посланията на Павла и нѣкои слова на отцитѣ. Къмъ древнитѣ писатели трѣбва да се прибавѣтъ тия отъ по-ново врѣме: англичанитѣ иматъ Шекспира, Милтона, Маклея, Бирона, Теверея, Дикенса, Теннисона; французитѣ — Корнеля, Расина, Молиера, Шеніе, Юго, Флобера; нѣмцитѣ — Гете, Шилера и Клопшода; италианцитѣ ще ни дадѣтъ Данте, Макиавелъ съ нѣкои отъ неговитѣ рѣчи, и Леопарди; испанцитѣ — Сервантеса, Калдерона и Лопе-де-Вега.

Този списъкъ не е много дълъгъ: но който успѣе да асимилира идеитѣ на тия произведения, ще да има единъ доста тегловитъ умственъ багажъ. И понеже не ще да се чете всичко у тяхъ, нѣма да се трупатъ дати и мнѣнія за писатели и произведения, отъ които човѣкъ никога не ще има нужда.

При това трѣбва да се прибавѣтъ и съчинения критически и научни, които ще помогнатъ да се разберѣтъ древнитѣ врѣмена и чуждитѣ литератури. Трѣбва младитѣ хора да се възползуватъ отъ трудоветѣ на хора съ широкъ и систематически умъ, които непосредствено, ка-

то видѣние сж схванжли една права мисль. Така, като прочете човѣкъ само нѣколко страници отъ Тсна, ще знае много по вече нѣща за грѣцкото изкуство, отколкото ако прѣлистн едно нѣлно съчинение, въ което има всичко, но нищо не се вижда. Трѣбва да се изваджтъ малко нѣща, силно да се освѣтлжтъ съ рѣзка свѣтлина, за да навикнжтъ младитъ умове да виждатъ онова, което гледатъ. Подробнитъ, тънкитъ и сложни трудове, кждѣто хората се учжтъ да поправятъ абсолютнитъ истини съ противнитъ, които образуватъ критическия умъ, толкова рѣдѣжтъ у много хора, ще дойджтъ по-късно. Тия писатели, хора на системата и на противорѣчията, иматъ това прѣимущество, че като много субективни налагатъ печата на своята мисль върху всичко, та не допускатъ никакъвъ плагиатъ и не даватъ на паметѣта въирѣвки всички нейни усилия, да вземе прѣвнина надъ ума; човѣкъ възприема много нѣщо отъ тѣхъ и асимилира всичко, що може; тѣ не могатъ се изучи наизустъ, не могатъ да се разнокжсатъ на отдѣлни формули и не могатъ готови да се прѣнесжтъ въ нашето съчинение.

Тука обаче не е важно числото на писателитъ, а начинѣтъ, както тѣ се четжтъ. За добрия читателъ нѣма лоша книга, но и най-добрата не сгрува нищо въ рѣцѣтъ на оня, който не умѣе да се ползува. Не е голѣма работа да се прѣлистжтъ стотини томове; даже нѣкой може да знае и цѣлия „Всемиренъ словарь“ на Ларуса безъ да има една мисль въ главата си. Ако човѣкъ пасивно се остави на впечатлѣнията, които му донася една книга, той не ще се

възползува отъ нея. Той може много да усвои на паметъ, безъ да се възползува за своето умствено развитие.

Когато четете, човѣкъ трѣбва винаги да бѣде на щрекъ, да отхвърли на страна всички ония мисли, които минаватъ прѣзъ ума му чрѣзъ разсѣжденията на автора, да го контролира чрѣзъ своя опитъ, и обратно, себе си да контролира чрѣзъ автора. Съ една дума прочитѣтъ е борба на идеи и само подъ това условие той е ползовитъ. Ако и побѣденъ, читателѣтъ счелѣя останките на побѣдителя.

Този недостатѣкъ е твърдъ разпространенъ у всички хора — и стари и млади. Той не произтича отъ слабостъ на разсѣдка, нито отъ мързель. Източникѣтъ му се крие въ други по-уважителни причини: невино смиреномѣдрие, съзнание на личното невѣжество, почитъ прѣдъ писателя, довѣра къмъ думите на ония, които знайтъ, та сѣ поставени да учйтъ, жажда за знание, която кара четеца да усвоява лакомо всички познания, които му предлагатъ, безъ да иска да изпусне нищо. Ония, които се възпунватъ отъ подобни чувства, слушатъ смирено съ мѣлчаливо довѣрие думите, които носятъ знание. Тѣ не противорѣчатъ на учителя и никакъ не се съмнѣватъ въ нищо. Тѣ върватъ въ всичко, което той казва и грижливо го скѣтватъ въ своята паметъ. Нѣ тѣ не го увеличаватъ съ нищо; тѣ не оползотворяватъ знанията, които получаватъ, тѣ не изтеглятъ отъ тѣхъ никаква храна, за да се хранятъ и развиватъ. Такива четци, ако може да се каже, носятъ у себе си единъ товаръ, но не храна, която ще асимилиратъ и

ще прѣвѣржатъ въ сила. Писателѣтъ, който избирате за прочитъ, е за насъ непознатъ чело-
вѣкъ; нито приятелството, нито почитѣтъ не влия-
ятъ, като условия, кога има да се усвоятъ ученията
на автора; това условие има даже една неблаго-
приятна страна, че авторѣтъ не може да дѣйстви-
вува чрезъ своето присѣствие, не може да
упражни и физическото влияние на живия гласъ
и погледъ. Но той се прѣдставя отъ своята кни-
га, и учащитъ, както и мнозина хора съ наи-
венъ и неразвитъ разсѣдѣкъ, отнасятъ се съ
единъ видъ религиозно страхопочитание къмъ
книгата, съкровищница на науката, къмъ боято
тъ благоговѣятъ и за която копнѣятъ. Тъ се
отнасятъ съ трогателно довѣрие къмъ всяка
книга, та не смѣятъ да допустятъ и най-мал-
ко подозрѣние за лъжа, или грѣшка отъ страна
на автора; затвѣрдената съ букви мисль, ста-
нѣла като безлична, понеже не могатъ да ъ
възприематъ чрезъ ушитъ си като звукъ на чо-
вѣшкия гласъ, получва изгледъ на мисль, която
е паднѣла отъ небето. Тя не се подлага на
разборъ: съ затворени очи вѣрватъ въ неѣ; тя
се счита за откровение. Утрѣ, друга нѣкоя
книга ще каже друго нѣщо: но пакъ това изли-
за отъ книга; защото е писано, трѣбва въ него
да се вѣрва. Тѣзи умове не знаѣтъ, че не е
възможно да се вѣрва въ двѣ противорѣчиви
положения; ако тъ не могатъ да се примирѣтъ
за тѣхъ, това остава тайна: тъ благоговѣятъ
прѣдъ неѣ, а спокойствието имъ остава нена-
рушено.

Тази лекость, съ която младитъ хора вѣр-
ватъ въ думитъ на учителя или писателя, има

голъми несгоди. За тяхъ не съществува знание наполовина. Ако за тяхъ свободната критика е нъщо непознато, още повече тѣ не знаѣтъ, щое то полувѣра; съмнѣние и други хиляди нюанси, що отдѣлятъ знанието отъ невѣжеството. За тяхъ всичко е или абсолютна грѣшка, или абсолютна истина, — ортодоксия или ересь. Щомъ веднѣжъ се приеме нъщо, то не може да се помрачи никогажъ отъ сѣнка съмнѣние. Тѣ не мислѣтъ, че знаѣтъ всичко; но тѣ мислѣтъ, че знаѣтъ подробно всичко върху онова, що сж научили, и твърдѣ често тѣ прѣдаватъ своитѣ знания въ формулитѣ на вѣкое „Вѣрую“, или съ отговори строго опрѣдѣлени, масивни и недостѣжни за критика. За тяхъ не съществуватъ мжнотии: или всичко плува въ непомрачима свѣтлина, или нѣкъ тѣе въ непрониклива за ума тъмнина. Отъ тука произлиза този рѣзкъ, догматически и надмененъ тонъ; ето защо у тяхъ истинитѣ се показватъ тѣй рѣзки, тѣй тежки и силни като удари съ нѣкоя тежка тояга, у тѣзи иначе скромни и въздържни ученици; по работата е, че тѣ върватъ на Буало и Фенелона, както върватъ въ св. Троица и възплещението. Тази гордостъ, това самодоволство сж повече форми на тѣхния умъ, но не пороци на сърдцето имъ.

Всичко, което човѣкъ приема безъ провѣрка, всичко, което се излага въ абсолютни формули, не влиза въ душата, не влиза като съставна частъ на нейното съдържание, не се слива съ нежъ. Идеитѣ, които почиватъ само върху авторитета, както догмитѣ при случай кога ги употребиме, изглеждатъ като празни баналности.

Ако човѣкъ поиска да си послужи съ тяхъ, ще ги намѣри въ своята паметъ, като заржчани фрази и условни сжждения.

И така, какъ може прочитѣтъ да стане полезенъ? Какъ може човѣкъ да не остане пасивенъ? По какъвъ начинъ ще може четивото да обогати нашия умъ?

Брюнетьеръ посочва въ единъ свой добръ познать трудъ¹⁾, че общитъ гледища (les lieux communs) образувать една необходима форма на мисълта и служатъ за основа на инвенцията въ литературата; че всички бѣлжжити произведения сж съградени върху основата на общитъ гледища, които по своята сжщина сж всеобщии истини, признаги отъ всички. Така щото младитъ читатели трѣбва при всѣки случай, да се научатъ да откриватъ тия общи гледища, които сж основата на произведението. Тя трѣбва да се трудятъ да отлжчатъ мисълта и чувството отъ всички лични и мѣстни обстоятелства. По този начинъ, като държтъ смѣтка за темперамента на художника и за гения на неговия вѣкъ, като се старажатъ да разпознаватъ случайната форма и цвѣтъ, подъ които може да се прѣдстави една всеобща истина, тяхниятъ вкусъ ще се развие и измѣни. Но общата идея, която си усвояватъ тѣ, трѣбва винаги да провержатъ чрезъ тяхния личенъ опитъ. Една обща идея, ако само не е неопрѣдѣлена, е изводъ отъ многобройни опити; тя обгръща и изважда общитъ свойства на цѣлъ редъ прѣдмети и факти. Тя е нѣщо като рамка, въ която се прибиратъ кжсовети на дѣйствителността. Въ тази именно

¹⁾ Historie et littérature, t., I. p. 30.

рамка, която обгражда четивото, трябва да се постави действителността, която познавате, вашия интимен живот и свѣтътъ, който ви обикаля. Ако е, потръбно, вие можете да измѣните формата ѝ да ѝ разширите, или стѣсните; съ една дума, трябва да приспособите рамката, да ѝ излъете така, както иска съдържимото въ нея. Тогава чакъ идеята ще стане ваша; тя ще има за васъ реална стойностъ и когато ѝ изговорите, не ще изглежда празна, па и ще ѝ дадете една енергична и точна форма.

Но тукъ младитѣ читатели могатъ да възразятъ: нашиятъ опитъ е ограниченъ; тогава не ще ли бждатъ смѣшни нашитѣ претенции да представяме мислитѣ на великитѣ хора въ форми на нашитѣ дребни съмейни и училищни случки и дѣтински спомени? Не, ако вършите това съ съзнание, искреностъ и безъ гордостъ. „Всѣкой — казва Брюнетьеръ — има твърдъ ограниченъ откъмъ факти опитъ; но всѣки пъкъ въ замѣна на това е способенъ да различава, не искамъ да кажа истинското отъ лъжливото, но частното отъ общото и изключението отъ общото правило“. Далечнитѣ аналогии, скрититѣ сходства, ще ни улеснятъ да схванемъ онова, което ние никогажъ не сме разбирали; тукъ трябва да направимъ заключение отъ частта за цялото. Освѣнъ това, тукъ не е въпросъ да се даде нова форма на чуждитѣ мисли: въпросъ е да се образуватъ вашитѣ и вие трябва отъ цялата материя да си ги скроите споредъ ваша мърка.

Да кажемъ, напиримъръ, че сте прочели Андромаха, да положимъ, че имате майка, която ви обича; вие знаете хубаво, какво сте за нея;

вие чувствувате това, но не сте ѝ отвърнали чрезъ вашата синовна любовъ, за това, което тя храни въ своитъ гърди за васъ. Следъ прочита вгледайте се въ себе си: попитайте вашето чувство за чъртитъ, съ които поета го е представилъ; просвѣтете вашия неясенъ инстинктъ чрезъ ясната свѣтлина на тази поезия. Вашето сърдце ще ви помогне да разберете произведението, а то обратно, ще ви улесни за да можете ясно да четете въ вашето сърдце. Така вие си образувате една идея за майчината любовъ, при което Расинъ ви е далъ много, но и вие сами сте вложили нѣщо. И ако нѣкога стане дума за това нѣщо, вие не ще говорите вече като дѣте — Расинъ ще ви избави отъ това — нито пъкъ ще произнасяте изтрита думи — защото вашето лично чувство ще ви избави отъ това. Тогава вече може се рече, че прочитътъ е развилъ оня зародишъ, който по-рано се е намиралъ у васъ; но сиравкитъ съ вашия опитъ ще оживотворѣтъ самото четиво и вие ще говорите следъ Расина и споредъ него нѣща, които ще бждѣтъ ваши.

Прочитъ, който се води по този начинъ, има това прѣмущество, че дава редъ сръдоточни идеи, около които се прибиратъ и оназватъ нашитъ бѣгли впечатлѣния и минута вълнения. Това е едно важно прѣмущество. Нашиятъ опитъ е ограниченъ, не защото малко възприемаме, а защото малко задържаеме. Ние живѣемъ съ онова, което е днесъ: събитията ни закачатъ, но емоциитъ се заличаватъ. Нищо наше не остава въ насъ, освѣнъ несъзнателнитъ навици и механическитъ дѣйствия. Причината за това е

тази, че ние възприемаме всичко грубо и пасивно. Събитията ни поразяват; радватъ ни, или ни наскърбяватъ: ние се наслаждаваме, или пъкъ страдаме и нищо повече не знаемъ. Защо, какъ, кждъ се поражда това удоволствие или тази скърбъ, туй сж въпроси, къмъ които ние сме твърдъ нехайни.

Пръмахне ли се веднъжъ причината на осъщанieto и самò то изчезва, като остави само единъ блъдъ споменъ, единъ неясенъ образъ, който скоро потъва, въ безднитъ на душата. потиснатъ отъ маса посетителни впечатления, Но ако всъкога употребяме четивото като срдъство за подкръпа и обяснение нашитъ чувства, ако всъкога обмисляме върху него, ако всъкога се стараемъ да извадимъ нашитъ емоции отъ хаоса на несъзнанието и да ги приберемъ около идеитъ на писателя, и еднитъ и другитъ—и истинитъ на книгата и уроцитъ на опита ще пръбждатъ дълго у насъ и не ще се разнаднатъ като купчина пъськъ, или като вода, оставена въ счуенъ сждъ.

Много е полезно да се четатъ моралиститъ, като се прилагатъ тѣхнитъ заблѣжки и правила и се сближаватъ съ дѣйствителния животъ. Книгата на Лабрюера (*Les caractères*) е безцѣна и откъмъ съдържание и откъмъ форма: тя научава читателя да мисли и да пише. Въ нея се съдържа цѣло съкровище отъ наблюдения върху челоуѣка и обществото, които сами ние можемъ да провѣрряваме и да употребяме при различни случаи въ живота. Когато четемъ, както трѣбва, не съ очи непрѣкъснато устремени въ книгата, а непрѣстано търсимъ у себе си и около себе

си истината, която тукъ съ изказва, ще си на-
трупаме богатъ складъ отъ морални познания и
ще усвоимъ изкуството да схващаме фактите
на нравствения животъ. Тогава свободно ще
можемъ да говоримъ за чловѣка, безъ да се
страхуваме, че ще изпаднемъ на тъсно по този
въпросъ.

По този начинъ читателятъ ще се научи да
мисли съ помощта на великитъ писатели. У не-
го ще се разгори сжщиятъ пламъ и той ще
тръгне да събира това, което тѣ сж женгли.
Отъ тѣхъ той ще си събере идеи, които ще му
служатъ за да управи и разумно урежда своя
животъ. Ето, туй е то *изкуството да четемъ*.

Нѣма съмнѣние, че това изкуство е трудно.
Само следъ дълъгъ редъ усилия и трудове, у-
мътъ ще може да се избави отъ привичната
неподвижностъ и ще придобие пѣргавина. За то-
ва не трѣбва да се обезсърчаваме и за нищо
да се не отпущаме. Когато въпросътъ се от-
нася за идеи и най малката самостоятелна при-
добивка има висока цѣна. Колкото неплъна,
колкото повърхностна да е тази мисль, щомъ
тя е една дѣятелна придобивка на нашия разумъ,
тя е цѣнна: защото тя създава единъ навикъ, тя
отваря пътъ за други открития, така че неусѣт-
но умътъ ще почне да оглежда по широка
область и да надниква и вътръ задъ повърхността.

За да улеснимъ задачата си, не е лошо
да се обръщаме къмъ книги, каквито има много
— па понякогашъ и твърдъ хубави —, книги, кои-
то шокиратъ, възбуждатъ, раздражняватъ и ни
каратъ да мислимъ по другояче, откакто е мис-
лилъ авторътъ. Но къмъ тѣхъ трѣбва да се

обръщаме, само тогава, когато сме достатъчно силни да имъ възразяваме. Въ тази постоянна опозиция ще се образува и опознае вашата личност, умътъ ви ще навикне да противостои на чуждите мисли, да търси тяхните резони и да отърси игото на писателскитъ идеи. Като гледате, какъ истината се отблъсква и обижда, у васъ лесно ще възникне мисълта за средствата да защитите и възстановите истината.

Да кажемъ, че вие сте прочели „Мизантропа“ отъ Молиера: вие не ще знаете що да кажете, ако ви накаратъ да говорите за него. Добъръ, тогава не ходѣте да търсите у нѣкой обожателъ на Молиера формули за мислитъ и похвалитъ, които могатъ да се кажѣтъ за тази пиеса: прочетѣте въ писмото на Даламбера тънката и толкова крива критика на Ж. Ж. Руссо. Тази безкрайна бърканица на истината и заблуждението, този остъръ погледъ, смущаванъ на всѣка минута отъ прѣвзетитъ му мнѣния, ще ви потикнатъ къмъ размишление: трѣбва да се разгледа цѣлѣна откъслекъ фраза по фраза, за да се отлѣжатъ слабитъ нишки на истината отъ систематическитъ заблуждения; трѣбва да се взрѣмъ по-отблизо въ връзкитъ на идеитъ, за да видимъ по какѣвъ фалшивъ начинъ несправедливостта и невѣрността се подилзватъ въ тази обита, логическа тъканъ. Така вие сами ще си образувате мнѣние за „Мизантропътъ“; вие ще се съгласите съ Руссо, че Алцестъ е смѣшенъ съ своята добродѣтель и поради своята добродѣтель. Но, не ще признаете, че Молиеръ е ималъ безправствено намѣрение, да осмѣе изобщо добродѣтелите. Вие ще откажете, че симпатията

и благоговѣнието спрямо Алцеста, които не можемъ да задушимъ у насъ, сж противни на авторовата цѣль и напoтpивъ ще признаете, че тукъ се показва едно чудесно свойство на Молиеровия гений, да съединява въ единъ характеръ симпатичното съ смѣшното, както въ Донъ Жуана е съединилъ високата прѣлестъ съ отвращението. Тогава вие ще заключите, че Молиеръ изобщо е искалъ да прѣдстави, какъ хората не могатъ да се погoдѣтъ съ истинската добродѣтель, която ги мжчи и на която тѣ си отмѣщаватъ съ смѣхъ, и колко отъ друга страна чeлoвѣкъ е слабъ, за да ѝ носи, защото и у най-добрата душа, тя се раздражава, гнѣви се и се улавя o дpeбoлии. Значи ли тогава, че той проповѣдва прѣзрѣние къмъ добродѣтеля? Какъвъ другъ урокъ извличате отъ тукъ, ако не че свѣтътъ е лошъ, а чeлoвѣкъ слабъ? Ето какви мисли ще ни даде Руссо, неприятельтъ на Молиера: ще можемъ ли да се научимъ това у ентузиаститъ и поклоницитъ на Молиера.

Колко е хубаво да мѣримъ нашиятъ мисли съ смѣлитъ, дързки и криви мнѣния на мощни, но искрени умове, толкова повече трѣбва да се отвръщаме отъ мрачнитъ и плоски заблуждения, които лесно могатъ да се вмѣкнатъ въ ума, защото нѣматъ сила да шокиратъ, толкова повече трѣбва да се отвръщаме отъ полуистинитъ, излѣзли отъ трудолюбиви, но вулгарни умове, които търсѣтъ слава въ парадокса.

Русе, 6. януари 1898. год.

Б. А.

Ботанически разходки въ основнитѣ училища.

И

въ програмата за основнитѣ училища е опредѣлено въ горнитѣ отдѣления да се даватъ свѣдения изъ естествена история. Каква цѣль се гони при прѣподаванетоъ естествознанието на дѣцата? — Ясно е това: да се развие логическото имъ мисленіе; да се развие наблюдателността имъ и способността да сравняватъ природнитѣ явления; любовъ къмъ природата и чувството къмъ хубавото — слѣдствието отъ тая любовъ; да имъ даде основа за едно съзнателно отнасяние къмъ околния свѣтъ и да ги научи, че нищо въ природата нѣма безжизнено и безцѣлно; че всичко живѣе и дѣйствува и че всичко въ природата си има причината. Постиганіето на тия цѣли съставлява задачата на естествознанието въ основнитѣ училища. Въ какъвъ обемъ да се прѣдаватъ тия свѣдения? — На това отговаря програмата отъ училищата ни. Ще разгледаме само въпроса за необходимостта да се запознаемъ съ природата чрѣзъ непосредствени наблюдения въ врѣме на екскурзии, които трѣбва да ставатъ отъ ученицитѣ на народнитѣ училища подъ ръководството на учителитѣ, като даваме въ прѣводъ унѣтавания въ това отношение споредъ доклада, четенъ прѣдъ руското общество за разпространение естествено исторически познания^{*)}. Мѣчно е да си прѣдставимъ истински учителъ, който би вършилъ всичката си културна работа между четиртѣхъ стѣни на класната стая. Въ интереса на сигурната, възпитанието, естетиката, на даже и религията, той ще прѣдприема съ своитѣ възпитаници екскурзии въ околността на своето училище. Не може да се мисли, че въ тоя случай ще да се изоставятъ и учебнитѣ цѣли. Полето, ливадата, гората, рѣката, хълмоветѣ — сто

^{*)} гл. кн. X. отъ 1897. г. „Естествознание и Географія“.

мѣстата, срѣдъ които ще се намѣрѣтъ нашитѣ екскурзианти. Тукъ въ царството на природата естествено-историческия елементъ самъ по себе си изтъква. Макаръ и полегка, да вдигнемъ завѣсата на тоя миръ, въ който протича всичкия животъ на дѣтето, да освѣтимъ съзнанието му съ свѣтлината: ето най-добрата и най естествената цѣль на такива екскурзии за ученицитѣ отъ народнитѣ училища.

За изучаванieto на растителното царство трѣбва да посветимъ нѣколко екскурзии. Центъръ за наблюдение за всѣка една трѣбва да ни послужи каква да е важна страна на растителния животъ, а сумата отъ всичкитѣ — да даде кратка, но завършена картина на растителното царство.

Първата екскурзия, освѣнъ своето собствено значение, трѣбва да послужи за подготовителна степенъ къмъ всички послѣдующи ботанически разходки. Нейната задача е да запознае съ най важнитѣ типически органи на растението като съ: корена (и неговитѣ коренови влакна), стѣблото (нѣдземно и подземно—коренище, луковица и грудa), листа, тѣй сѣщо и цвѣта. Послѣдниятъ изисква повече внимание и ясно е защо. Въ тая екскурзия достатъчно е за дѣцата да добиѣтъ само прѣдставление за частитѣ на растението. Въпроситѣ: „за какво“ и „защо“ (физиологически и биологически елементи) не бѣркатъ на ръководителя-учителъ да ги постави тукъ, а съ това да могатъ нѣкои отъ отговоритѣ да послужатъ за цѣль при слѣдующитѣ ботанически екскурзии.

За да подготвимъ дѣцата къмъ втора ботаническа екскурзия, ще е полезно да устрoмъ прѣди нея една или двѣ класни бесѣди, въ врѣме на които да се съобщатъ на дѣцата най общи свѣдения за тритѣ царства на природата; за водата, която разтваря минералитѣ; за дифузията на течноститѣ и капилярността (за двѣтѣ послѣдни явления може да се произведатъ нѣколко най прости опита); за гниенieto на органическитѣ тѣла, като спомнимъ смисълъта на библейското изречение: ти — земя, въ земята ще се възвърнешъ.

Втората разходка ще запознае дѣцата съ най важнитѣ служби на разгледанитѣ по рано органи, съ исключение на цвѣта—главно съ службитѣ на корена и стѣблото. „Растението се храни“ — ето общото положение къмъ което трѣбва да дойдѣтъ дѣцата, като резултати отъ своитѣ нови наблюдения. Извѣстно ли е било по рано на дѣцата явлението хранение на растенията? Несъмнѣно, че не. Тѣ сѣ знаели, напримѣръ, че на нѣкои мѣста торѣтъ нивитѣ, и че на подобрѣ наторенитѣ ниви се ражда по добро жито, но тѣ никога не сѣ се догаждали да свѣржѣтъ тѣзи два факта съ причината имъ връзка; може би, по догадливитѣ отъ тѣхъ сѣ си задавали въпросъ за тая връзка, но какво друго заключение би извадили тѣ освѣнъ туй, че „растението се храни съ торъ“; ето прѣдъ насъ условие за интересна работа: тукъ ний само ще извлечемъ натрупанитѣ отъ по рано материяли отъ безсѣзнателната областъ въ сѣзнателната: ще будимъ мисълта, като поставямы въпроса прѣдъ познатата дѣйствителностъ и ще искаме вѣренъ на него отговоръ. Най добра и изходна точка за наблюдение надъ хранението на растенията трѣбва да ни послужи прокълняване на сѣмето на кое да е двусѣменодробно растение. Дѣцата ще земѣтъ на рѣка туку що почналото да никне сѣме отъ граха, — и, може би, това ще имъ припомни операциитѣ, които тѣ не единъ пѣтъ сѣ произвеждали надъ сухитѣ сѣмена на тѣзи растения, като сѣ си приготвяли своеобразна храна: тѣ сѣ топили сѣмена въ чаша съ вода, при което тѣ силно сѣ набѣбвали, че сѣ излизали отъ чашата на вънъ; тѣ сѣ разкъсвали кожицата имъ и между двѣтъ половини на сѣмето се е показвала нѣкаква си си смѣшна опашчица, прилична на малко червейче. Ей сега, тѣ познаватъ, че тая опашчица е зародиша на бъдѣщото растение и че въ туй завито тѣлце може да се видѣтъ разнитѣ типически части на бъдѣщото растение. Сега тѣ се догаждатъ, защо сѣмената на разнитѣ растения се държатъ на сухо, и отъ тукъ изтъква, че влажността е едно отъ главнитѣ условия за поникването на растенията. Па нататѣкъ ще се почне по сериозна работа, което ще изниква отъ наши-

тѣ наблюдатели повече напрежение на умственитѣ имѣ способности — отвличена работа и изводи отъ наблюденията. Сравнението на послѣдователнитѣ измѣненія на сѣменодѣлитѣ и зародиша (въ различни екземпляри отъ наблюдаемия видъ) ще ни доведе къмъ заключение за хранянието на зародиша, — за ролята на сѣменодѣлитѣ въ процеса на израстванieto, отъ сравнителната независимостъ на зародиша отъ почвата, въ която е посадено сѣмето. Повече израснѣлитѣ екземпляри ще ги запознаѣтъ съ слѣдущитѣ стадии отъ развитието на растенията — при помощта на почвеното хранение — тукъ на първъ планъ излизатъ кореновитѣ влакна. Като сравняваме степенитѣ на развитието на влакната съ това на цѣлото растение, по-голѣмата или по-малка степенъ на развитие на ризоидитѣ въ зависимостъ отъ качеството на почвата и най-сетнѣ грамадната повърхностъ на корена — прѣдставлява при по-голѣмо напрежение на вниманието достаточенъ материалъ за да се направи заключение за значението на корена съ неговитѣ коренови влакнѣца и за енергията на тѣхната невидима подземна дѣятелностъ. Направлението на движещата се маса отъ растителенъ сокъ, който е възприетъ отъ почвата, — на горѣ по стѣблото къмъ листата, — фактъ доста чувствителенъ, щото и на него трѣбва да се възпрѣмъ. Ясенъ отговоръ въ туй направление ни дава, между другото, и не отдавна откъртеното стѣбло на брѣзата, и която още сега е запазила обилни съзи — слѣди отъ нейния „плачъ“. Картината ще бѣде пълна, ако на ученицитѣ се спомни не отдавнашната класна бѣседа и се приведе въ свръзка съ тѣхнитѣ наблюдения това, което тѣ сѣ научили за разложението, разстварянието, просмукванието, капиллярността и тутакси ще откриятъ великото значение на тия процеси въ живота на растенията. За споменъ на тая екскурзия може да се отрѣже отъ дървото клонче съ листа и да се изпита на него закона на капиллярността, изпарението на водата чрѣзъ листата. По тоя начинъ дѣтето ще се обогати съ слѣдущитѣ нови прѣдставления: 1) отъ що се храни растението; 2) за органитѣ, които възприематъ и прѣпращатъ рас-

тителния сокъ; 3) за силитѣ, които управляватъ движението на тия сокове; 4) за видътъ на храната, която се употребява отъ растението, и 5) за условията при които може да се поеме.

Новата класна бѣседа за въздуха, за газоветѣ, находищи се въ него, за полезнитѣ и вредни газове за човѣка, — най сетнѣ за необходимитѣ газове на растението и поглъщанieto имъ отъ листата — първо допълнила би прѣдидещата екскурзия и второ подготвила би ги за слѣдущата. Тая послѣдната трѣбва да бѣде посветена на втората половина отъ процеса на хранянieto.

Поставени въ необходимостъ да свѣржатъ два очевидни факта — възприеманieto на растителния сокъ и развитieto на възприемлещия организъмъ—дѣцата трѣбва да бѣдѣтъ упѣтени.

Разбира се, тукъ не е необходимо да се пуцаме въ дълги разсѣждения за възгледливия двуокисъ, хлорофила, скорбѣлата, бѣлтѣчинитѣ вещества и пр., но не въ подробноститѣ се състои работата. Тукъ (както и на всѣкъдѣ) важна е идеята, — идеята за необходимостта на тоя таинственъ процесъ, който прѣвръща минералнитѣ вещества въ живи тъкани на растителното тѣло, и за участието въ тоя процесъ на най главнитѣ дѣятелн: листата и слънчевата слѣтнина. А наблюденията ще дадѣтъ на дѣцата: да забѣлѣжатъ неизмѣненото положение на листата относительно слънчевитѣ лъчи; ще забѣлѣжатъ какъ нѣкъдѣ въ гората листатата на дърветата приематъ чудовищни размѣри, като се мѣчатъ какъ повече да схванѣтъ слънчевитѣ лъчи; прѣхванѣти отъ по щасливитѣ горни тѣхни събратия; ще забѣлѣжатъ какъ нѣкои растения сами да не стоѣтъ изправени, мѣчатъ се да се подемятъ на горѣ и да изнесѣтъ листата си на Божия свѣтъ, като се закрѣпватъ около своитѣ съседн и като се обвиватъ около тѣхъ съ своитѣ тънки стѣбла и въ гички,—дѣцата ще откриѣтъ, че всичко туй, което имъ се е прѣдставлявало въ пѣленъ безпоредѣкъ, а сега се показва подчиненъ на най строгъ и строгенъ редъ. И това тѣй очевидно и въ сѣщото врѣме тѣй тънко откритие ще възбуди живи въпроси въ дѣтския

умъ, вѣщо да отговаря на тѣхъ. като се съобразява съ цѣльта на екскурзията е дѣло на ръководителя — педагогъ. Темата за хранението на растението представява богатъ материалъ и за увлекателна устна бѣседа съ ученицитѣ. Очистителното дѣйствиe на растението за въздуха и водата, дѣханието на растенията, значението на тия процеси въ хранението на животнитѣ и човѣка, растенията — паразити — и всичко това, изказано съ проста и жива рѣчь, достъпна и въобще и за мислителната способностъ на всѣко дѣте.

Четвъртата ботаническа екскурзия трѣбва да бѣде посветена на крайния процесъ, къмъ който се стреми растителния организъмъ, — размноженіето, и въ частности, за два негови момента — оплодотворението и разпространението на сѣмето. Ето тая екскурзия трѣбва да бѣде една отъ най-легкитѣ и същевременно най-интересната. Само дѣлението на цвѣтнитѣ органи на мъжки и женски е способно да слиса дѣцата. По сѣщия начинъ и всичко останало: дребния жълтъ прашецъ показва своето голѣмо значение; сгоистическото странствувание на пчелитѣ или пеперудитѣ, които събиратъ отъ цвѣтоветѣ данѣкъ, и които неволно го исплащатъ въ друга форма; боята, формата и миризмата на цвѣтоветѣ, като пълна съблазнителна примамка за привлчанието на желанитѣ гости, — и всичко туй нѣма ли да бѣде новооткривающа се Америка прѣдъ малкитѣ дѣца?

Запознаването съ участието на вѣтъра, водата, бозайницитѣ и птицитѣ въ процеса на размножаваніето на растенията и съ съотвѣтствуващитѣ особености на тѣзи посредници, съ чудеснитѣ приспособления въ устройството на сѣмената и плодетѣ на растенията (крилаца, влаканца, вкусъ, цвѣтъ, форма и пр.) — тѣй сѣщо заключаватъ въ себе си всичкитѣ елементи, необходими за възбужданіе интереса въ наблюдателитѣ: и тукъ се произвежда нова работа надъ старий материалъ, безпорядъчно натрупанъ въ безсѣзнателната дѣтска душа.

Въ послѣдната ботаническа екскурзия растението трѣбва да се разгледа, като организъмъ, който се появява и развива подъ влиянието на условията за

своето съществуване, като малка брънка отъ непрекъснатата верига на великото цѣло, наречено природа. Природата е пълна на всѣкъдѣ съ живи илюстрации на истината, свидѣтелствуеща за зависимостта между отдѣлнитѣ растения отъ една страна, окръжаващата среда, животинския и растителния миръ — отъ друга. Растенията извличатъ сока отъ почвата и ѝ подобряватъ; привличатъ влагата къмъ почвата и като ѝ задържатъ (напр. маховетѣ), създаватъ условия за развитие на органическия животъ въ голѣми размѣри; извличатъ храна отъ въздуха и водата и ги прѣчистватъ („въ гората въздухъ е по чистъ“ — ще кажатъ дѣцата); притѣсняватъ се едно съ друго въ борбата за храна и питие; едно растение се заселва на друго и прѣсеяла се храни отъ соковетѣ на господаря си (кукувичата плюнка на базака, имела на киселищата); слабитѣ търсятъ у по силнитѣ защита отъ голѣмата жегъ, отъ вънкашнитѣ врагове; растенията хранятъ животнитѣ и получаватъ отъ тѣхъ материалъ за храненіето си; растенията експлоатиратъ животнитѣ за цѣльта на размножаваніето си; растенията се защитаватъ отъ вреднитѣ атмосферни влияния, (зимния сънъ, пощия сънъ на растенията, люспитѣ, смолата и памучната материя на пѣнкитѣ); измислятъ остроумни орѣдия за защита отъ враговетѣ си изъ животинското царство (шипове, трѣнчета, разнитѣ лѣпкави отдѣляния отъ стѣблото), — и всичко туй дѣцата ще прочетатъ въ широко разкритата жива книга на природата, вѣщо уцѣтвани отъ учителитѣ си. По тоя начинъ на свършгъкъ тая ботаническа екскурзия ще възкрѣси и повече задържи въ въображеніето на дѣтето цѣлия животъ на растенията. То ще види, че растен. отъ люлката си, като се стреми къмъ опредѣлена цѣль, като издържа отъ всички страни сурова борба за съществуване като-ту надвива и се кази въ нея, ту отслабва и пада, страда и благоденствува — най сетѣ достига цѣльта си и умира, щото съ прахътъ да служи за възражданіето на новъ още повече свършенъ животъ — Органическия и неорганически миръ вече ставатъ свързани въ общата идея за единството.

Нѣколко думи за неуспѣха по старо-български езикъ въ нашитѣ мъжки гимназии.

Между главнитѣ причини за неуспѣха, както изобщо, тъй и по който и да било предметъ и въ каквото и да било учебно заведение, може да се числи и самата програмъ а на респективното заведение. Това бива тогава: 1) когато тая послѣдната т. е. програмата не изисква, не прѣдписва и не налага по достатъчно разуменъ и обмисленъ начинъ изучаваньето на това, което въ дѣйствителностъ би трѣбвало да се изучава въ съгласие съ общата цѣль на заведението; 2) когато сжщата тъмно, неясно и неопрѣдѣлено очертава размѣра и границитѣ на изучавания материялъ въ свѣръзка съ упоменатата обща цѣль на заведението; 3) когато не разирѣдѣля учебния материялъ добръ по класове, т. е. не взима въ достатъчно съображение възрастьта на ученицитѣ, крѣпкостъта и напрѣдналостъта на тѣхния умъ и пр. и пр.

Указанитѣ до тука принципални положения за програмата, като условие за успѣха, иматъ значение за всѣко врѣме и всѣки народъ, та слѣдователно — и за насъ, които тъй често се оплакваме отъ неуспѣхъ по разни учебни прѣдмети и въ разни учебни заведения.

Нѣма съмнѣние, че изработваньето програмата на едно учебно заведение е въ зависимоть отъ общата цѣль на сжщото заведение и че колкото е по ясна, опрѣдѣлена и разумна въпросната цѣль, толко по ясна, опрѣдѣлена и разумна ще е и програмата и толкозъ опвече шансове, ще има да се вѣрва, че тая послѣдната ще изисква това, което трѣбва да изисква, и ще изисква послѣдното тъй, както трѣбва да го изисква. Ние нѣма да се спираме тука върху цѣлитѣ на тия или ония учебни заведения у насъ и да разискуваме върху това, до колко тия цѣли сж на мѣстото

си, както и върху въпроса до колко тия цѣли сѣ намѣрили, или не, застъпъ въ респективнитѣ програми; защото това не е цѣльта на тия ни редове; — но затова пакъ въ свръзка съ прѣдмѣта, за който ще говоримъ по-нататъкъ, ще забѣлѣжимъ, че между цѣлитѣ и програмитѣ, които иматъ нужда отъ подобрѣние, сѣ и тия и на нашитѣ мъжки гимназии.

Врѣмето, отъ когато и ние по учебното дѣло се поставихме що годѣ на редъ съ другитѣ образовани народи и добихме право да казваме, че и ние имаме що годѣ свѣстни срѣдни учебни заведения, не е отдавнашно. То състои едвамъ отъ два децениума. Като оставимъ всичко друго на страна, само тая краткостъ на врѣме е достатъченъ мотивъ, за да не се обольцаваме съ мисълта, че нашитѣ м. гимназии сѣ поставени въ всеко отношение напълно тъй, както трѣбва да бѣждатъ поставени; че сѣ улучени и установени тѣхнитѣ крайни цѣли, и че най послѣ тѣхнитѣ програми сѣ достигнали до оная точностъ и опрѣдѣленостъ, щото напълно да хармониратъ съ даденитѣ имъ — безъ разлика отъ кого — цѣли; но не е само това. Че цѣлитѣ и програмитѣ на нашитѣ м. гимназии, не сѣ получили, ако не своя краснъ, то поне и що годѣ завършенъ обликъ, че тия сѣщитѣ не обхващатъ между друго и доста чѣрти, които имъ се налагатъ отъ духа на врѣмето, отъ нуждитѣ на нацията и още много и много други условия — се потвърждава и отъ явившето се до колкото се научаваме желание у ръководителитѣ на образованието у насъ да пристѣпнятъ къмъ едно подобрѣние на сѣщитѣ (програмитѣ) както и на самитѣ гимназии.

Когато слѣдователно сме близко до надвечерието на едно прѣглеждане и измѣнение цѣлитѣ и програмитѣ на мъжкитѣ гимназии, считаме за неизлишно да кажемъ и ние нѣколко думи по единъ отъ ония пунктове на програмата на сѣщитѣ гимназии, които, както много още други, заслужава твърдѣ сериозно внимание, даже и при едно нейно най-повърхностно прѣглеждане и подобрѣние — именно за пункта, който се отнася до ст. български езикъ; защото на всеко-го — както на този, комуто доста добръ, тъй сѣщо и

на този, комуто поне що годѣ е познато програмното дѣло у насъ, и получившиятъ се резултати отъ обучението, — е извѣстно, че ако има неяснотъ, неточностъ, неопредѣленостъ, непълнотъ и пр — въобще несъстоятелностъ въ программата на въпроснитѣ гимназии, които води подиръ себе си неудовлетворителни резултати отъ обучението, то тая неяснотъ, неточностъ и пр. нежелателни качества се срѣщатъ най-много именно въ ония нейни пунктове, които се касаятъ до българския и тѣсно свързания съ него старобългарски езикъ.

Като се гледа на това, какво изисква програмата да се мине по ст. бъл. езикъ като учебенъ предметъ въ м. тѣ гимназии, се вижда, че съставителятъ ѝ е ималъ прѣдъ видъ слѣдующитѣ двѣ главни цѣли: 1) изучаваньето на стб. ез. като самостоятеленъ предметъ — съ научно-филологическа цѣль, теоретическо изучаванье (и то главно въ IV. кл.) и 2) изучаваньето му като спомагателенъ предметъ на бълг. езикъ въ тѣсенъ смисълъ, изучаванието му като езикъ, който обяснява новобълг. езикъ, или изучаванье съ практическа цѣль, и то главно въ V. класъ.

Върху крайната цѣль, която трѣбва да се гони съ изучаваньето на стб. езикъ въ нашитѣ м. гимназии, както и върху начина за постиганьето на тая цѣль, ние ще говоримъ другагѣ, а тукъ въ свръзка съ настоящия строй (битъ) на тия гимназии ще кажемъ, че посоченитѣ по-горѣ цѣли сж. съвсѣмъ на мѣстото си. Това —, що се отнася само до теоретическото поставяние на тия цѣли до поставянието имъ на книга. Но другъ е въпросътъ за постиганьето имъ. Защото слѣдъ като се постави една цѣль, слѣдва по-важното отъ поставяньето, — избираньето, указваньето и опредѣленьето начина, по който трѣбва тя да се постигне, и защото една цѣль е дѣйствително полезна и хубава само тогава, когато се постигне, или — се има възможностъ да се постигне. За жалостъ въпроснитѣ цѣли, не се постигатъ. Ние ще се помъчимъ по-надолу, колкото и бѣгло, да наброимъ причинитѣ на това зло и да укажемъ на нѣкои и други срѣдства за прѣмахваньето му.

1) Първата и най-важна причина за неуспѣха по стб. езикъ, за неполучаваанъето удовлетворителни резултати отъ изучаваанъето на сѣщия езикъ, споредъ насъ, лежи въ самата програма, въ поставянъето отъ послѣдната да се изучава стб. ез. въ IV. и V. класове*), въ отрезданието отъ сѣщата програма недостатъчно врѣме за неговото изучаване въ V. класъ, както и въ самата неяснотъ, неточнотъ и неопредѣленостъ на исканията ѣ частно за сѣщия V. класъ.

Чисто теоретическото изучаване на стб. езикъ въ IV. кл., почти тѣй, както и това на грѣцки и латински езици въ класическия отдѣлъ на гимназитѣ, не е въ състояние да направи ученицитѣ, щото тия сѣщитѣ да изучаватъ тоя прѣдметъ съ надлежното, участие на душата и сърдцето. Освѣнъ това възрастта на ученицитѣ ни най-малко не имъ позволява, да разбератъ и усвоѣтъ истинската важностъ и значение на тоя прѣдметъ, колкото и да имъ се внушаватъ тѣ. Като се притури при това и голѣмото количество материалъ за минаване отъ сѣщия езикъ, който материалъ дѣйствително е доста труденъ за усвояване; пъкъ освѣнъ това—и цѣлата маса езиковенъ материялъ: въ реалното отдѣленіе отъ руски и французски

*) Авторътъ на програмата по стб. езикъ безъ съмнѣние се е ползувалъ отъ исторіята на програмното дѣло на сѣщия езикъ като учебенъ прѣдметъ въ ония славянски народи, въ които той се изучава подъ това или онова название и съ една или друга модификация, а прѣимущественно у руситѣ, където стб. (наричанъ у тѣхъ църковнославянски) езикъ било въ м-тѣ гимназии, било въ други училища, най-рано фигурира, като учебенъ прѣдметъ; където тоя езикъ като учебенъ прѣдметъ е ималъ най-равнообразни цѣли; където на сѣщия сѣ гледали отъ най-различни точки зрѣния: като сѣ го считали отъ твърдѣ, даже прѣважнотъ, до една ли не безполезнотъ; където сѣ го учили: ту като самостоятеленъ прѣдметъ—съ теоретическа, научно-филологическа цѣль, ту като срдство за разбирание на старата руска литература, ту като срдство за пояснение на новия строй на руския езикъ, ту съ нѣколко отъ наванитѣ пакъ и други цѣли, безъ, обаче, да не до днесъ да се сдобиятъ съ едно истински полезно изучаване на тоя езикъ, между другото благодарение и на това, че и у тѣхъ той се изучава не на врѣме—и се чудимъ, какъ тоя авторъ на програмата по стб. езикъ у нашитѣ м. гимназии не е можалъ да избѣгне тоя послѣдния фатална, споредъ насъ, грѣшка.

езикъ, а въ классическото и отъ гръцки и латински, т. е. като вземемъ прѣдъ видъ и изобищо прѣтрупванъето съ езиковенъ материалъ на ученицитѣ отъ тоя класъ, което прѣтрупване ги изненадва и уморява особено тия въ клас. отдѣлъ;—намъ става ясно, защо ученицитѣ отъ IV. кл. немогатъ да покажатъ достатъченъ (удовлетворителенъ) успѣхъ по въпросния стб. езикъ и не гледатъ на тоя послѣдния, освѣнъ като на единъ ханъ, който трѣбва да прѣгльтнатъ, за да могатъ да минатъ въ по-горенъ класъ.

Поставянъето на езицитѣ гръцки и латински въ IV. кл. е на мѣстото си, защото изучаванъето на тия езици става прѣимуществено механически, както става то и при всѣки не сроденъ съ матерния на ученицитѣ езикъ. Но що се отнася до старобългарски — това не е така. Изучаванъето на стб. езикъ не трѣбва да се почва и продължава въ такъво едно врѣме, когато усвоянието отъ ученика елементитѣ на учебния материалъ става прѣимуществено по менахически начинъ; а тогава, когато ученикътъ е въ състояние да се вдълбочи въ прѣдмета, да разсждава по-здраво и да сравнява. Тия думи иматъ по голѣма важность, когато на стб. езикъ се гледа като на спомагателно сръдство за изучаванъето на новобългарския езикъ; но и за въ случая, когато стб. ез. се изучава, като самостоятеленъ прѣдметъ, тия думи пакъ не губятъ значението си. Защото, и при тоя послѣдния случай, за да може ученикътъ да се ориентира въ стб. ез. и да се освободи отъ забърканята, които идатъ отъ близостъта на сѣщия съ новобългарския и руския езици, тоже му е необходимо да може да се вдълбочава въ прѣдмета, да разсждава по-здраво, да сравнява и тъй да може да схване сходнитѣ и отличителнитѣ чърти и особености на стб. езикъ спрямо другитѣ два, и да направи тия чърти и особености такъво достояние на своята паметъ, което, колчемъ поиска, да може да възпроизведе въ съзнанието си лесно и въ всичката му ясность и чистота. *)

*) Като е думата за бърканъе въ ученицитѣ отъ приличнъето на два или нѣколко езика, ние намираме за нужно тукъ съ особенъ акцентъ и настояване да посочимъ на оная голѣмо

Изучаването на стб. езикъ въ V. класъ тоже не постига цѣльта си и не е на мѣстото си. Слѣдъ изучаванieto въ IV. класъ прѣдвидения за тоя класъ въ програмата материалъ по стб. езикъ като напла и безъ достатъченъ интересъ, ученицитѣ минаватъ въ V. класъ съ недостатъчно закрѣпнѣли и усвоени познания, та и за да може въ тоя класъ да се разчита на що годѣ добъръ успѣхъ, особено слѣдъ двумѣсечната ваканция, трѣбва прѣди всичко да се повтори и усвои добръ минѣтия въ IV. кл. материалъ и послѣ да се пристѣпи къмъ неговото разширение, къмъ съвѣсмъ нови нѣща, както и къмъ довежданieto стб. езикъ въ съотношение съ новобългарския, за да се обяснѣтъ неговитѣ (на новобъл.) особености и пр. и пр.

Но за всичко това, което изисква много повече врѣме отъ колкото материала въ IV. кл., — безъ даже да се взема въ съображение и това, че тука трѣбва и повече старобългарски текстове (образци) да се четѣтъ, — програмата прѣдвижда само единъ часъ седмично. Ясно е слѣдователно, че първата прѣчка за успѣха по стб. езикъ въ V. кл. е краткостта на врѣмето, отредено отъ програмата за изучаването му. Тая краткостъ на врѣмето е причина щото, както ни е добръ извѣстно — 1) нѣкои учители да правѣтъ колкото е възможно по-голѣми съкращения на учебния материалъ, 2) други — да минаватъ тоя материалъ, тъй както се минава той въ IV. кл., т. е. безъ всѣкаквъ или съ съвѣсмъ непълненъ огледъ къмъ новобългарския езикъ и 3) нѣкои учители даже да прѣкарватъ всичкото учебно врѣме въ четение на старобългарски образци, въ прѣвежданѣго на тия образци въ обясненѣ по сѣщитѣ минѣтия въ IV. кл. материалъ, съ който тѣ се задоволяватъ или го недонѣлятъ, но въ

бързинѣ, и ето се виждѣва въ ученицитѣ отъ IV. класъ при изучаванieto на стб. и руския езици. Въ това сме се увѣрили отъ собственъ нѣкъ и отъ чуждѣ опитъ. А то иде главно отъ тамъ, дѣто ученицитѣ усвояватъ учебния материалъ по тия езици по-вечето по механически начинъ, и дѣто тѣ още не притежаватъ необходимата способностъ да асоцииратъ прѣдставитѣ отъ тия два сходни езици тъй, щото и при репродуциранieto имъ да се редѣтъ по сѣщия начинъ, по които сѣ били възприети за първъ пѣтъ.

съвсѣмъ скромнѣнъ размѣръ. Това, разбира се, не е съгласно съ цѣльта, която гони програмата, при все това то е фактъ, на който причина е пакъ самата програма.

Но не само недостатъкътъ отъ врѣме прѣчи за постиганьето добри резултати по стб. езикъ въ v. класъ. Тукъ се отнася и самата неяснотъ и неопредѣленостъ на програмата. И, наистина, при отсъствието на обяснение по нея, кой учителъ е въ състояние да разбере точно това, което е мислилъ авторътъ ѝ, когато е вложилъ въ нея напр. най-важния ѝ пасажъ, който гласи: „систематическо изложение на фонетиката и морфологията на старобългарски съ особѣнъ огледъ къмъ главнитѣ фонетически и морфологически отлики на новобългарскитѣ нарѣчия“?! При тая скжностъ на думи,—неяснотъ, общностъ и отсъствие на тълкуване, всѣки учителъ е въ правото си да разбира въпросния пунктъ така, както ще, или както може. Въ свръзка обаче, съ краткостта на врѣмето искания огледъ се разбира въ най-ограниченъ смисълъ, та и тѣй обикновенно се минава.

Но да речемъ, че има по вече врѣме за прѣподаване и въпросниятъ огледъ се разшири, та заедно съ това и подсладата*) при изучаваньето на стб. ез. се увеличи—по изучаваньето на стб. езикъ въ тоя класъ пакъ не ще бжде съ достатъчно удовлетворителни резултати. Защото ученицитѣ отъ v. класъ макаръ и по напреднали въ разсѣдъкъ отъ тия въ iv. кл., все още продължаватъ да схващатъ прѣдлагания имъ езиковенъ материялъ прѣимуществено механически и все още не сж въ състояние да усвоятъ тоя материялъ тѣй, щото да могатъ да го прилагатъ и на практика съ достатъчна полза. А това именно е необходимо, за да има оправдание и съотвѣтствения въ програмата пунктъ. Затова ученицитѣ при свършването и на тоя класъ оставатъ едва ли не съ сжщитѣ убѣждения за стб. езикъ, които сж имали и при свършването на iv-я, т. е. като за прѣдметъ, който има

*) Защото на тоя огледъ ние гледаме като на доста важна подсллада при изучаваньето на стб. езикъ.

само теоретическо, отвлечено значение и — безъ всѣка практическа, реална важностъ и стойностъ.

2) Друга причина за неуспѣха по стб. езикъ въ IV, а особено въ V класъ лежи въ липсуванието на добри учебници. Съществуващитѣ до сега най-добри учебници на г. г. Л. Милетича и А. Теодорова сѣ съставени споредъ програмата, затова и отражаватъ всичкитѣ ѝ слаби страни. Въ тѣхъ липсува почти всѣкакъвъ огледъ къмъ новобъл. езикъ. Тукъ е и тѣхната най-слаба страна отъ точка зрѣние исканията на програмата. Но, впрочемъ, поменжитѣ автори и не сѣ и можели да направѣтъ нѣщо повече отъ това, което сѣ направили. Защото за да бѣде тоя огледъ такъвъ, какъвто въ дѣйствителностъ трѣбва да бѣде единъ поне що годѣ пѣленъ и истински полезенъ огледъ, старобългарската граматика би прѣстанала да бѣде само старобългарска — и би се прѣобърнала въ сравнителна граматика на старо и новобългарски езикъ, което би внело още по голѣма конфузия въ настоящата неудовлетворителна постановка на стб. ез. като учебенъ прѣдметъ въ нашитѣ мѣжки гимназии.

3) Постиганъето на гонимата отъ стб. ез. цѣль на било за IV. или V. кл. не се постига при нѣкои прѣподаватели и отъ странния и своеобразенъ начинъ на тѣхното прѣподаване. Това зло се обуславява прѣди всичко отъ сѣщата неясностъ и проче вредни качества на програмата, за които вече упоменахме, но за него важи още и нѣманъето добри учебници, както и отсѣтствието на добра подготовка на прѣподавателя. И, помимо всички, това своеобразие въ прѣподаванъето не би прѣчило толкова, ако не се довеждаше до крайности. Тия крайности обаче се срѣщатъ най-често при недостатъчно подготвенитѣ и ориентираниитѣ въ тоя прѣдметъ преподаватели, които слѣдъ като се почудѣтъ, какъ да починѣтъ и какво да правѣтъ, — търгватъ на една страна, пѣкъ каквото Богъ даде: и ето ти на една страна единъ тѣй слѣпо се държи о граматика, щото едва ли не иска да му помнѣтъ и прѣпинателнитѣ знакове; на друга—другъ почти съвсѣмъ оставя граматиката на страна и ед-

вамъ ли не цѣлата година се занимава само съ това, кой и какъвъ билъ старобългарскиятъ езикъ, съ литературата на тоя езикъ, съ българската и панонската теории за произхождението на сѣщия и пр. и пр. въводни, и имущи значение само при едно специално занимание съ стб. езикъ, подробности.

4) Важна причина за неуспѣха по стб. езикъ е и осѣдителното у нѣкои прѣподаватели равнодушие и съ прѣдубѣждения отнасяне къмъ него. Тия равнодушие и прѣдубеждения — като зависѣтъ прѣди всичко все отъ несѣстоятелността на програмата — идѣтъ още и тамъ, дѣто на самитѣ тия прѣподаватели не е ясна цѣльта, която се гони или по право трѣбва да се гони съ изучаванѣто на стб. езикъ, както — и отъ недобритѣ резултати отъ изучаванѣто на сѣщия езикъ, които изкарватъ употребеното врѣме за изучаванѣто му като напразно изгубено. И трѣбва да се признае, че въпроснитѣ учители въ нѣкои отношения — като напр. когато гледатъ на употребеното врѣме за изучаванѣто на стб. ез. като на врѣме употребено съ недостатъчна полза — иматъ право; но тѣ грѣшатъ много и заслужаватъ осѣждане, когато, вмѣсто да се постарѣтъ, по какъвто и да било начинъ да се отмахне злото, или пъкъ да се намали то до възможностъ — дохождатъ до отрицанѣ на всѣка полза отъ тоя прѣдметъ, до прѣзирание на сѣщия и даже до насмѣшки по неговъ адресъ.

5) Най послѣ, струва ни се, не е прѣкалено, ако къмъ прѣчкитѣ за успѣха по стб. езикъ, значението на които зависи повече отъ стечението на обстоятелствата, отнесемъ и онова, тъй да се каже, оковаване на учителя при прѣподаванията му, което е общо за всички прѣдмети и стои въ зависимостъ отъ прѣдварителното разпрѣдѣленѣ на учебния материалъ. Въ зависимостъ отъ това разпрѣдѣленѣ и нѣкои случайности отъ една страна и за да избѣгне нѣкои лични неприятности отъ друга учителятъ може да бѣде принуденъ по нѣкога да се справя съ материяла по такъвъ начинъ, който би билъ отъ твърдѣ малка полза за сѣщия ако не и за негова врѣда изцѣло или въ отдѣлни части.

За да може, обаче, да се подобри поне що годѣ усиѣхътъ по тоя въ сѣщностъ много важенъ прѣдметъ и да се уползотвори напълно врѣмето, което се употребява за изучаванъето му, т. е. да се направи отъ него едно истински полезно помагало за изучаванъето на новобългарския езикъ, по който нашитѣ ученици сѣ тѣй слаби, както и да се усигорѣтъ да учащитѣ по трайни теоретически познания по него, ний прѣдлагаме слѣдующитѣ срѣдства:

1) Единъ пътъ за всѣкога да се установи разлика въ цѣльта на изучаванъето стб. ез. въ класическия и реалния отдѣлъ на гимназитѣ (както при сегашното имъ състояние, тѣй и при едно тѣхно бѣдѣще пълно раздѣление на реални и класически).

2) Въ реалния отдѣлъ на гимназитѣ (или въ реалнитѣ гимназии) били отъ 7 или 8 класа, стб. езикъ да се прѣнесе въ vi. класъ и да се минава най—малко съ 3 часа седмично; а въ класическия отдѣлъ или класическитѣ гимназии—въ v. и vi. кл., като се минава въ v. кл. (съ 2 часа седмично) прѣимуществено теоретически, а въ vi. класъ (тоже съ 2 часа седмично)—практически.

Забѣлѣжка. Понеже туй прѣмѣщаване на стб. езикъ ще увеличи числото на седмичнитѣ часове въ v. а особено въ vi. класъ, то да се направи възможното размѣствяване съ други прѣдмети назадъ къмъ iv. кл., числото на седмичнитѣ часове въ който слѣдъ махванъето на стб. ез. ще се намали съ 2 часа.

3) Да се съставятъ добри и по духа на изложениѣ до тука двѣ точки учебници, които да бѣдѣтъ прѣдшествувани отъ точна, ясна и опрѣдѣлена програма и обяснение на сѣщата За съставянъето на подобни учебници мин. за Народното просвѣщение да задѣлжи вѣщи хора, или пъкъ да си послужи съ срѣдството *даване премия*, което, споредъ насъ, би било желателно не само при тоя, но и при койго да било другъ прѣдметъ, понеже ще прѣдизвика полезно съревнование и хубави резултати.

4) Да се назначаватъ за прѣподаватели на тоя прѣдметъ, ако не хора специалисти, то поне такива, които сѣ достатъчно вѣщи по него; това ще направи между другото да изчезнатъ и всички крайности и

несъобразности въ преподаването на същия предметъ за каквито говорихме по рано и ще тури край на създаването се, за жалостъ, даже и въ нѣкои учители мнѣние за неговата (на ст.бъл. ез.) недостатъчна полезностъ.

5) Да се резервира на учителя по-голямъ свобода при разпрѣдѣленъето на учебния материалъ на отдѣли, и особено при преподаването на тоя материалъ, защото това се налага отъ много и много случайности, които учителя неможе да прѣдвиди въ началото на учебната година, а въ същностъ иматъ твърдѣ голямо влияние върху справката на учителя съ същия материалъ.

Ние свършваме тия си бѣлѣжки по стб. ез., като учебенъ предметъ въ нашитѣ м. гимназии съ приятната надежда, че тѣ не ще останѣтъ безъ надлежащото внимание, когато и да е и отъ когото трѣбва, и поне що-годѣ ще послужатъ за да бѣдѣтъ обяснени доста отъ нежелателнитѣ страни на постановката на тоя учебенъ предметъ въ програмата.

Тѣй тѣ ще допринесѣтъ поне щогодѣ, да се направи отъ него единъ предметъ дѣйствиелно полезенъ и напълно заслужающъ врѣмето, което е отдѣлено за неговото изучаванъе.

Б. О. Николовъ.

Планове и диспозиции.

Свѣтскитѣ пѣтица и съобщения.

(География въ II. класъ).

I. степенъ. а) Учителътъ чрѣзъ подходящи въпроси кара ученицитѣ да си припомнятъ търговскитѣ пътувания на финикийцитѣ (Картагенъ, търсенъе янтара); завоевателнитѣ нашествия на римлянитѣ; кръстоносни-

тѣ походи и подирнитѣ завладѣвания на Турцитѣ; откритието на Америка, на пътя за двѣтѣ Индии (Индостанъ и Индо-Китай) и на Австралия.

б) Пакъ чрѣзъ сгодни въпроси ученицитѣ трѣбва да се сѣтъжтъ да покажѣтъ срѣдствата, изнамѣрени за по-лесно съобщаване и пътуване. Тѣ сѣ: поща, телеграфъ, желѣзница (сухопътни съобщения), канали, параходъ (съобщения по вода).

Слѣдъ това подготовленіе учительтъ поставя цѣльта.

II. степенъ. а) Пътища и съобщения въ отдѣлнитѣ части на свѣта.

Австралия. Австралия е една група острови отъ разна величина; какви съобщения може да има? (по вода). Коя частъ на Австралия е най-здрава, най-плодородна и най-гѣсто населена? Виктория; тамъ има и най-много сухопътни съобщения.

Америка. Коя е най-промишлената частъ на Америка? Гдѣ има тогава най-много съобщения? Какви сѣ тѣ? (по сухо и по вода). Кой е най-забѣлжителенъ пътъ по сухо? (Пацифицката желѣзница). Кои градове съединява той? Кой забѣлжителенъ пътъ по вода има въ сѣщата частъ? (Рѣкитѣ Мисисипи съ Охио и Мисури). Кои градове има до него; какво направление има той спрямо Пацифицката желѣзница?

Южна Америка нѣма ли нѣкои естествени съобщения? Какви сѣ тѣ? (по вода). Кои сѣ? (Ориноко, Амазонска рѣка, Рио де ла Плата.

Африка. Коя частъ на Африка е най-извѣстна и отъ бѣлото племе най-населена? (Крайбрѣжието). Крайбрѣжието се сношава тамъ само по вода. Защо? Освѣнъ морекитѣ пътища има и рѣчни. За кои рѣки учихме; че сѣ плавателни? (Нилъ, Нигеръ съ Бенуе, Конго). Какво нѣщо сѣ кервани? Защо има въ Африка кервани и кои имъ сѣ пътищата и срѣдствата?

Азия. Кои сѣ най-гѣсто населенитѣ мѣста въ Азия? (Индия, Китай, Япония). Съ какво сѣ извѣстни още отъ най-старо врѣме двѣтѣ Индии; Китай? Какъ ще се сношаватъ помежду си? (по вода). Сѣверната частъ на Азия, Сибиръ, кому принадлежи? Не е ли

съединена нѣкакъ съ своята държава? (сибирската желѣзница). Кои градове има край желѣзницата?

Европа. Ако пътуваме отъ Петербургъ или Москва за Лисабонъ, прѣзъ кои гридища минаваме? (Берлинъ, Парисъ, Мадридъ). Сжщо по пътя отъ Лондонъ за Цариградъ? (Парисъ, Виена, Бѣлградъ, София). Отъ Парисъ за Бриндизи? (Базелъ, Св. Готардъ, Миланъ). Отъ Хамбургъ за Генуа? (Франкфуртъ, Св. Готардъ). Отъ Берлинъ за Триестъ? (Прага, Виена). Когато си прѣдставимъ линиитѣ, вписани въ границитѣ на Европа, какво прѣдставляватъ? (Диагонали). Защо съобщенията въ Европа иматъ такова направление? (Важността на Цариградъ, близостта на Суезки каналъ, Англия на пътя за Америка).

б) Съобщения помежду отдѣлнитѣ части на свѣта.

Кои сж най-гѣсто населенитѣ мѣста въ свѣта? (Европа, Съединенитѣ държави въ Америка, Индостанъ и Китай). На кое полуукълбо лежатъ тия страни? Гдѣ сж тогава най-важнитѣ съобщения? (На сѣверното полуукълбо). Какъ ще се сношаватъ странитѣ помежду си? (по вода).

III. степенъ. Коя страна е най-богата на съобщения? Съ коя частъ на свѣта може да се сравни въ туй отношение Европа, Африка? Отъ количеството на съобщенията какво може да заключите за такъва страна? Кои сж най-проминиснитѣ страни въ свѣта? Кои страни изнасятъ голѣми количества отъ своитѣ произведения? Кои внасятъ чуждитѣ произведения? Гдѣто има голѣмъ вносъ и износъ, отъ какво има нужда тамъ?

IV. степенъ. Най-много съобщения има сѣверното полуукълбо и то на първо мѣсто въ Европа и Съединенитѣ сѣвероамерикански държави, а на второ — въ Индия и Китай.

V. степенъ. Кажете ми какъ и прѣзъ кои градове ще пътувате:

отъ Хамбургъ за С. Франциско;

„ Москва за Мадридъ;

„ Триестъ за Бомбай (прѣзъ кой каналъ);

„ Чикаго за Нови Орлеанъ

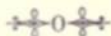
„ Мелбурне за Иокосама;

отъ Лисабонъ за Капцать

Отговорѣте на слѣднитѣ въпроси: защо въ Австралия, Южна Америка, Африка и Азия прѣобладаватъ воднитѣ съобщения? На кое полукълбо има най-много съобщения? Коя часть на свѣта е най-богата съ съобщения?

Задача: За идещи нѣтъ ще донесете описание, какъ би могли да направите въ най-късо врѣме отъ Лондонъ едно пътешествие около земното кълбо.

Споредъ Е. v. Seydlitz.

ХРОНИКА.

Новъ правилникъ за държавенъ изпитъ на учителитѣ въ срѣднитѣ учебни заведения се приготвявалъ да замѣни стария. Въ послѣдния липсва въкак-ва опрѣдѣлѣностъ на материала, по който кандидата се изпитва и единичката му цѣль е да се провѣрьтъ теоретическитѣ знания на кандидатитѣ за учители. Това изискванье, споредъ насъ, не трѣбва да намѣри мѣсто и въ новия правилникъ, защо не можемъ допуститъ, че единъ университетъ — билъ той и най-послѣдния-ще приготви студентитѣ теоретически само до толкова, щото слѣдъ година или повече да забравятъ онова, за което ще имъ сѣ дадени едни справедливи бѣлѣжки. Новиятъ правилникъ трѣбва да обема нѣща, които засегатъ само педагогическата подготовка на учителя и неговата учителска вѣщина, защото не е толкова важно, ако, напримѣръ, нѣкой кандидатъ въ врѣме на изпита не би могълъ да си спомни нѣкоя формула отъ висшата математика, или нѣкоя надежна форма отъ старониндийски езикъ и др. т. колкото—ако сѣмния кандидатъ умѣе да прѣподаде методически единъ урокъ. Съ други думи, при държавния изпитъ

трябва да се прѣцѣнятъ главно способноститѣ на кандидата: умѣ ли да прѣдаде другиму това, което той е придобилъ и въ училището и въ практиката.

Изъ Добруджа. За директоръ на тулчанското училище е назначенъ познатия бивши директоръ на Пловдивската дѣвич. гимназия Хр. Стефановъ, а не Ангеловъ както бѣхме съобщили, по рано. Насилието, което употребява ромънското правителство, за да задуши български елементъ тамъ сѣ надминали всѣко търпѣние. Маса българи отъ Добруджа напускатъ бащинитѣ си къщи, напускатъ всичко бащино, което имъ е мило отъ дѣтнество и търсятъ гостоприемство въ свободна България. Мнозина отъ тѣхъ сѣ поизкакали да се заселятъ въ Куртъ-Бунарска околия, Силистренски окръгъ. Отъ друга страна ромънското правителство употребява всевъзможни усилия да засѣли цѣлата Добруджа съ чисти ромъни. Товарнитѣ параходи на Австроунгарското дружество постоянно прѣнасятъ ромънски сѣмейства отъ къмъ Гюргево и други мѣста изъ вѣтрѣшността на Ромъния, които отиватъ да се заселятъ въ Добруджа. На тѣхъ ромънското правителство прави най-големъ улеснения: дава имъ се 50 уврата земя безплатно и се освобождаватъ първитѣ три години отъ заселването отъ всѣкакъвъ данѣкъ.

Едно възпитателно сръдство. Въ нѣмското списание *Reinische blätter*, професоръ Klein се мъчи да обясни благотворнитѣ резултати отъ разрѣшението на родителитѣ да посѣщаватъ училището—въ първо врѣме само въ опрѣдѣлени дни, а по послѣ въ всѣко врѣме на училищнитѣ занятия. Професоръ Клайнъ мисли, че подобно разрѣшение ще поведе не само къмъ установление извѣстна хармония между възпитателното влияние на училището и сѣмейство, но и къмъ много други послѣдствия, благотворни въ педагогическо отношение. Ако, казва Klein, родителитѣ посѣщаватъ училищ. ще се запознайтъ съ педагог. приеми на тия учители, които се явяватъ образцови възпитатели—цѣлий редъ недостатѣци отъ сѣмейното възпитание ще се отстранѣтъ: родителитѣ ще видѣтъ въ училището това, което е неизвѣстно на многома отъ тѣхъ,—нагледни примѣри за правилно обръщане къмъ

тѣхъ. Родителитѣ ще се запознаѣтъ и съ най добритѣ методи за обучение; тогава бацитѣ и майкитѣ ще иматъ възможностъ разумно да помагатъ на своитѣ дѣца при тѣхнитѣ домашни, извънъ училищни работи. Като присѣствувать на уроцитѣ родителитѣ добивать тогава по ясно, отъ колкото сега прѣдставление за трудноститѣ въ училищното дѣло и ще се проникнатъ тогава съ по голѣмо, отъ колкото сега, уважение къмъ учителя.

Но не само семейството печели отъ присѣствието на родителитѣ въ уроцитѣ. Спечелва отъ това и училището.

Тѣзи отъ опрѣдѣленитѣ дни, въ които родители тѣ ще дохождатъ въ училището, добивать неизбѣжно както прѣдъ очитѣ на ученицитѣ тѣй и на учителитѣ, характеръ тѣй да се каже, дни на изпитъ. За тия дни дѣцата съ врѣме ще се приготвяватъ, а учителитѣ по добрѣ ще прѣподаватъ,—училището отъ това, разбира се, само печели.

Но не е само това. Въ присѣствието на родителитѣ прѣподавателитѣ ще проявятъ по голѣмо отъ колкото по обикновено му спокойствие и самообладанье, по голѣма търпѣливостъ, снисходителностъ и любезностъ къмъ дѣцата.

И можемъ да се надѣемъ, че колкото по често се повтаря, благодарение присѣствието на родители въ уроцитѣ,—подобна практика на учителитѣ въ педагог. добродѣтели, толкова повече отъ това печели постановката на възпитателното дѣло; на учителитѣ въ училището ще бѣде неловко да се водѣтъ въ присѣствието на родителитѣ по единъ начинъ, а вънъ отъ това присѣствие — по другъ; прѣподавателитѣ постепенно ще се приучатъ да бѣдѣтъ педагози не само на думи, нѣ и на дѣло. Печали отъ присѣствието на родителитѣ въ уроцитѣ и постановката на учебно образователното дѣло. Много отъ недостатѣцитѣ му ще се явятъ прѣдъ очитѣ на обществото: учебницитѣ и учителитѣ; прѣдметитѣ, прѣдаването и неговитѣ методи,—ще заставятъ прѣдъ общественото миѣние и туй що е негодно ще се прѣмахне отъ сцената. Казватъ, че родителитѣ сѣ профани и не

могатъ да сѣдятъ за училището, и оцѣнката на дѣятелността на училището принадлежи само на специалистичѣ педагози. Мисли се обаче, че и не специалистъ може да сѣди, до колко ученицитѣ се интересуватъ отъ прѣдмета, разбиратъ урока на прѣподавателя и неговитѣ въпроси, за което свидѣтелствува характера на поведението на ученицитѣ въ врѣме на класнитѣ занятия, изражението на дѣтскитѣ лица, тонътъ и формата на отговоритѣ, които се даватъ отъ дѣцата, за това нужно е само внимателно да се наблюдава и слуша всичко въ класа. Внимателния наблюдателъ може да сѣди даже дали учителя владѣе своя прѣдметъ и дали той добръ го прѣподава, а при туй не трѣбва да се забравя, че всичкитѣ родители не сѣ профани: нѣкои отъ тѣхъ сѣ получили висше и пълно научно образование и даже отъ гледна точка на педагогичната компетентни да сѣдятъ за училището.

Ей отъ какви реформи се нуждай училището казва Клайнъ. (Засто отъ в. „Воспитанія“).

Въ сегашно врѣме цѣлъ свѣтъ се мачи да изхвърли тѣлесното наказание отъ училищата, но все пакъ има държави където още не е прѣмахнало; между тѣхъ е и Саксония. На нѣкои депутати, които сѣ поискали минѣлиятъ мѣсецъ въ саксонския парламентъ неговото прѣмахване, министрътъ е отговорилъ, че училището може да изпълни възпитателната си задача само тогава, когато е подпомагано въ туй отношение отъ фамилията на ученика. За жалостъ обаче, домашниятъ животъ не е такъвъ, за да може да служи за примѣръ на дѣтето; саксонскитѣ фамилии не сѣ напреднали толкозъ, за да могатъ да подкрѣпятъ учителя въ неговата трудна задача — напротивъ, често унищожаватъ сѣмето, посето съ голѣмъ трудъ въ училището. Понеже на учителя лежатъ не само неговитѣ длѣжности, но и тѣзи, които трѣбва да изпълняватъ самитѣ родители, справедливо е, той да употребѣи родителското право при такива развадени ученици, на които благитѣ думи не помагатъ.

Хенрикъ Ибсенъ, извѣстниятъ норвежки списателъ, празнувалъ на 8. (20) мартъ т. г; 70-годишнината отъ рождението си. Роденъ 1828. год. въ малъкъ градецъ Скиенъ, прѣдалъ се най-напрѣдъ на аптекарството, но бурната 1848. год. го е отвела на другъ пѣтъ и била причина, че отъ неизвѣстенъ аптекарски помощникъ е станѣлъ чутъ писателъ.

Първитъ му съчинения били: сонетата „Събуждайте се, Скандинавци!“, поемата „На Маджаритъ“, и драмата „Катилина“, въ която си е сътворилъ въ жената Катилина тина на идеалната жена, съ каквата се срѣщаме въ всичкитъ му подирни драматически съчинения.

Като се е прочулъ малко съ драмитъ си, поставенъ е за драматургъ при театра въ Бергенъ, а прѣзъ 1858. год. и въ Христиания. Принуденъ да напусне мѣстото си вълѣдствие постояннитъ нападки на тамкашнитъ филистри, получи държавна стипендия за пѣтуване, съ която отиде и се бави нѣколко години въ Италия и Германия. Въ това врѣме е написалъ повечето отъ своитъ драми, които сѣ му създали тѣй славно име и далечъ задъ границитъ на неговото отечество. Всичкитъ негови драматични съчинения сѣ на брой 21., отъ всичкитъ се вижда, че Ибсенъ е чистъ идеалистъ и искренъ защитникъ на свободата и правата нравственостъ.

Платата на класнитъ учители въ Дрезденъ. Училищното настоятелство е опрѣдѣлило за учителитъ си като основна заплата 1600 марки; платата се увеличава всеки двѣ години съ 200 марки. Освѣнъ това всекой учитель получава 400 м., подиръ 10-годишната си служба 600 м. квартирни. Такъва заплата получаватъ всичкитъ учители и учителки съ изключение на учителкитъ по рѣководѣние.

Парламентарната комисиия за общинскитъ учители. Парламентарната комисиия се е произнесла, да се остави на общинитъ, тѣ да се грижѣтъ за заплата на подвѣдомственитъ си учители. Може комисиията да се е повела по примѣра на другитъ държави, но тамъ обстановката е друга, отколкото у насъ. Тамкашнитъ автономни учреждения, на които се вмѣнява въ дълж-

ностъ да се грижатъ за учебното дѣло, държатъ училището всекога на пръвъ планъ, но нашитѣ учреждения не стоятъ още на тая висота: тѣ се грижатъ за всичко, а само за училището не.

Германскитѣ майорѣ Вайс е държалъ наскоро въ Килъ сказка върху сегашното състояние на въздухоплавателната техника. Птицитѣ можели да хвърчатъ, понеже сѣ тежки тѣла; само тежкитѣ тѣла могатъ да хвърчатъ, а не лекитѣ, както се е вървало до сега. Този фактъ се доказва въ най-ново време чрѣзъ Аншизовата моментна фотография. Колкото по-тежко е тѣлото, толкова по-голяма е неговата въздухоплавателна способностъ. Въздушното налягане отдолу държи птицата, крилата ѝ сѣ потрѣбни само, за да се движи. Извѣстниятъ въздухоплавателенъ техникъ Гутенцетъ състави единъ апаратъ отъ еластиченъ металъ, като е имитиралъ крилата на албатроса. Резултатитѣ, получени съ този апаратъ сѣ чудесни; при направенитѣ опити съ него, изобрѣтателтъ едвамъ е успѣлъ да намали бързината му. Американецтъ Ланглеј е носилъ съ собственъ апаратъ 4000 kg. цѣла английска миля далечъ. Неговиятъ уредъ е направенъ отъ алуминий, само че е погрѣшно съставенъ. Споредъ досегашнитѣ опити излиза, че 6—8m² плоскостъ стига да носи човѣка.

Нова книга. Германското зоологическо общество е приело изданието на едно грамадно съчинение: „Прѣгледъ на животинското царство“, то ще излиза подъ главната редакция на професора отъ берлинския университетъ Е. Шулце и ще съдържа около 120000 страници. Първия свитѣкъ, който обема само групата. Heliozoa, отдавна е излѣзълъ. Цѣлото издание ще бѣде завършено приблизително въ 25 години. Ще зематъ участие въ него всичкитѣ знаменити германски естествоизпитатели.

Пръв великодненски ваканци 35 ученика от III. курс са 13 учители. те празнуват екскурсия за Римския, Трансхалпски и южно Македонски. За да може да стане екскурсията, образуван е още преди няколко дни отъ вносните на учениците и учители единъ фондъ, отъ който ще се покриватъ всички разходи, като за пъти, елание и храна. Вносътъ на всяког ученика въ екскурзията е 56 лева. Разбира се, че този не би стигналъ, ако всички разходи се платятъ напълно, но тъй тъй като няма да бъде при тая екскурзия, ползете на екскурзията е празнично на всички безплатно поучението и въ по-близка жиста и угощение; а щазъ по желанието и пародията са получени големи намазани на притъ. Като видители ще ни служатъ на всички настоятелствата на Народното дружество. Платътъ на всяка екскурзия, удебритъ отъ г-на Министър на Народното просвещение, който е отчитанъ въ 250 лева постои на тая екскурзия, е както следва:

Когато излизаше вече подъ печатъ, получихме известие отъ централното управление на Карпатското дружество, че по поканата на градскитѣ съвети и дирекцията на държав. мини ще отидемъ още въ:

1) *Гаулафелсбергъ* (Карлсбургъ); ще разгледаме гробищата на маджарскитѣ царе, крепостъ и духов. училище.

2) *Писки*, гдѣто има работнишца на държав. желѣзници.

3) *Вайдацуняръ* съ държав. фабрики на желѣз. изделия и желѣзница на синджари.

Всѣдствие на това, времето за пътуване, означено въ горния планъ, ще се измѣни до некакъ.

По вѣмане на достатъчно време бихме принудени да откажемъ на поканитѣ на свещеника д-ръ Тюркъ и общинското управление въ с. *Цейден* (най-голямото саксонското село въ Трансилвания), както и на дирекцията на фабриктѣ на захаръ въ с. *Вотфалъ* (Бренбургъ).